

ÇOCUKLARLA SOSYAL HİZMET

ÇOCUK HAKLARI VE ÇOCUK KORUMA SİSTEMLERİ.....	3
BM Çocuk Hakları Sözleşmesi (ÇHDS)	3
Çocuğun Üstün Yararı İlkesi.....	9
Ulusal Çocuk Koruma Mevzuatı.....	15
Kurumsal ve Toplumsal Koruma Mekanizmaları.....	22
RİSK ALTINDAKİ ÇOCUKLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ	28
Risk Faktörleri (Yoksulluk, İhmal, Şiddet)	28
Erken Uyarı Göstergeleri	33
Değerlendirme Araçları	38
Müdahale Planı Oluşturma.....	45

AİLE TEMELLİ BAKIM VE KORUYUCU ÖNLEMLER	51
Koruyucu Aile Hizmeti.....	51
Evlat Edinme Süreçleri	58
Aile Yanında Destek Programları	64
Kurumsal Bakımın Alternatifleri	70
ÇOCUK İSTİSMARI VE İHMALİNE MÜDAHALE.....	75
Fiziksel, Duygusal ve Cinsel İstismar Türleri	75
İhmalin Göstergeleri.....	80
Bildirim Yükümlülüğü	85
Müdahale ve Rehabilitasyon Süreçleri	95
TRAVMA SONRASI DESTEK YAKLAŞIMLARI	102
Psikososyal Destek Yöntemleri.....	102
Çocuk Dostu Terapi Teknikleri	108
Eğitim ve Sosyal Uyum Programları.....	113
Aile Destek Hizmetleri.....	118

ÇOCUK HAKLARI VE ÇOCUK KORUMA SİSTEMLERİ

BM Çocuk Hakları Sözleşmesi (ÇHDS)

1) Sözleşmenin Genel Çerçevesi ve Önemi

- BM Çocuk Hakları Sözleşmesi, 20 Kasım 1989'da kabul edilmiş ve 1990'da yürürlüğe giren, çocukların haklarını küresel ölçekte güvence altına alan en kapsamlı uluslararası belgedir.
- Sözleşme, çocuğu **18 yaşın** altındaki her birey olarak tanımlar ve bu yaş grubuna özel hakların devletler tarafından tanınmasını, korunmasını ve geliştirilmesini zorunlu kılar.
- Bu belge, yalnızca hukuki bir metin değil; aynı zamanda devletlerin çocuk politikalarını şekillendiren, sosyal hizmet uzmanlarının uygulamalarını yönlendiren normatif bir çerçeve niteliği taşır.

2) Sözleşmenin Genel İlkeleri

Ayrımcılık Yasağı (md. 2): Çocukların haklardan yararlanması hiçbir şekilde ırk, dil, din, cinsiyet, engellilik, ekonomik durum ya da ebeveynlerin statüsü gibi farklılıklarla sınırlandırılmaz. Sosyal hizmet uygulamalarında dezavantajlı gruplara (mülteci çocuklar, engelli çocuklar vb.) özel önem verilmesi bu ilkenin doğal sonucudur.

Çocuğun Üstün Yararı (md. 3): Tüm kamu kurumları, mahkemeler, aileler ve sosyal hizmet uzmanları karar alırken çocuğun en yüksek yararını gözetmekle yükümlüdür. Bu ilke, kimi zaman aile çıkarları ya da toplumsal değerlerle çatışsa da çocuğun korunması öncelikli hale gelir.

Yaşama ve Gelişme Hakkı (md. 6): Çocuk yalnızca yaşam hakkına değil; sağlıklı bir şekilde büyüme, eğitime, kültürel etkinliklere katılma, kimliğini geliştirme hakkına da sahiptir.

Katılım Hakkı (md. 12): Çocuklar kendilerini ilgilendiren her konuda görüş bildirme hakkına sahiptir. Bu hak, sosyal hizmette çocukların sesini duyuracak mekanizmaların oluşturulmasını gerektirir.

3) Sözleşmenin Hak Kategorileri

Yaşama ve Gelişme Hakları: Sağlık, beslenme, barınma, eğitim, oyun, kültürel yaşama katılım gibi hakları kapsar. Sosyal hizmet uygulamalarında bu hakların sağlanması devletin ve toplumun ortak sorumluluğu olarak görülür.

Korunma Hakları: Çocuğun şiddet, ihmal, istismar, sömürü ve her türlü ayrımcılıktan korunmasını içerir. Çocuk işçiliğinin önlenmesi, çocuk askerlerin çatışmalardan uzak tutulması, erken yaşta evliliklerin engellenmesi bu hak grubuna girer.

Katılım Hakları: Çocuğun düşünce, ifade, örgütlenme ve dini özgürlükleri garanti altına alınır. Çocuğun okul yönetimine, sosyal hizmet süreçlerine ya da yerel karar alma mekanizmalarına katılımı bu kapsamda ele alınır.

4) Devletlerin Yükümlülükleri

Hukuki Uyumlaştırma: Taraf devletler, ulusal mevzuatlarını ÇHDS'ye uygun hale getirmek ve çocuk odaklı yasal düzenlemeler yapmakla yükümlüdür. Türkiye'de Çocuk Koruma Kanunu ve ilgili yönetmelikler bu bağlamda değerlidir.

Politika ve Planlama: Devletler çocuk haklarına duyarlı politika belgeleri, stratejik planlar ve sosyal hizmet modelleri geliştirmelidir. Çocuk hakları komisyonları, ulusal çocuk kurulları gibi yapılar oluşturulmalıdır.

Bütçeleme: Çocukların haklarının hayata geçirilmesi için sosyal politika bütçelerinde çocuklara özgü kalemler ayrılmalı, eğitim, sağlık ve sosyal hizmet alanlarına kaynak aktarılmalıdır.

İzleme ve Raporlama: Devletler düzenli aralıklarla BM Çocuk Hakları Komitesi'ne rapor sunmak zorundadır. Bu raporlarda çocuk haklarının uygulanma düzeyi, karşılaşılan sorunlar ve alınan önlemler belirtilir.

5) Sosyal Hizmet Alanındaki Yansımaları

Etik Dayanak: Sosyal hizmet uzmanları, ÇHDS'nin ilkelerini rehber olarak kabul eder. Özellikle "çocuğun üstün yararı" ilkesi, vaka yönetiminde etik kararların merkezinde yer alır.

Kurumsal Mekanizmalar: Çocuk koruma merkezleri, sosyal hizmet kuruluşları, çocuk izlem merkezleri gibi yapılar sözleşmenin öngördüğü koruma sistemlerinin parçalarıdır.

Toplumsal Katılım: Sivil toplum kuruluşları ve çocuk meclisleri, çocukların sesini duyurmada önemli araçlardır. Sosyal hizmet uzmanları bu süreçlerde kolaylaştırıcı rol üstlenir.

6) Eksik Kalmaması Gereken Ek Başlıklar

Çocuk Hakları Komitesi'nin Rolü: Komite, taraf devletlerin uygulamalarını denetler, genel yorumlar yayımlayarak sözleşmenin maddelerini somutlaştırır.

Çocuğa Duyarlı Bütçeleme: Kaynakların planlanması çocuk haklarına duyarlı biçimde yapılmazsa sözleşme kâğıt üzerinde kalır.

Çocuk Katılımı Mekanizmaları: Okul meclisleri, çocuk danışma kurulları gibi yapılar, katılım hakkının pratik yansımalarıdır.

Yerel Yönetimlerin Rolü: Belediyelerin çocuk dostu şehir uygulamaları, park ve oyun alanlarının planlanması, çocuk kültür merkezlerinin kurulması sözleşmenin yerelleşmesini sağlar.

7) Eleştirel Perspektif

- Bazı ülkelerde sözleşmeye taraf olunmasına rağmen uygulamada ciddi boşluklar vardır; özellikle çocuk işçiliği, mülteci çocukların hakları ve kız çocuklarının eğitime erişimi konularında ihlaller sık görülmektedir.
- Sözleşmenin bağlayıcı olmasına rağmen yaptırımlarının sınırlı olması, ulusal düzeyde güçlü izleme mekanizmalarının kurulmasını daha da önemli hale getirmektedir.

Çocuğun Üstün Yararı İlkesi

1) Kavramsal Çerçeve

Tanım: Çocuğun üstün yararı ilkesi, çocukları ilgilendiren her türlü karar, politika, düzenleme ve uygulamada, öncelikli olarak çocuğun haklarının, ihtiyaçlarının ve korunmasının gözetilmesini ifade eden evrensel bir hukuk ve etik kuralıdır.

Hukuki Dayanak: BM Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin (Madde 3) merkezinde yer alır; "Çocuğun üstün yararı, çocuklarla ilgili tüm faaliyetlerde öncelikli olarak göz önünde bulundurulur" ifadesi bu ilkenin hukuki temelini oluşturur.

Normatif İşlev: Sadece çocukla ilgili doğrudan kararlar için değil, eğitim, sağlık, sosyal hizmetler, adalet ve göç politikaları gibi dolaylı alanlarda da belirleyici bir rehberdir.

2) İlkenin Temel Unsurları

Öncelik İlkesi: Çocuğun yararı, toplumun, ailenin veya devletin çıkarları ile çeliştiğinde dahi her zaman ilk sırada değerlendirilmelidir.

Somutlaştırma: Her vaka özelinde, çocuğun yaşına, gelişimsel özelliklerine, kültürel bağlamına ve bireysel ihtiyaçlarına uygun biçimde belirlenmelidir.

Bütüncüllük: Fiziksel, zihinsel, duygusal, sosyal ve kültürel boyutların tümü dikkate alınarak değerlendirilir; yalnızca kısa vadeli değil, uzun vadeli etkiler de göz önünde bulundurulmalıdır.

Hak Temelli Yaklaşım: Çocuğun üstün yararı, yalnızca koruma amacı taşımaz; aynı zamanda çocuğun katılım, özgürlük ve gelişim haklarının da gözetilmesini içerir.

3) Sosyal Hizmet Bağlamında Uygulama Alanları

Çocuk Koruma Kararlarında: İhmal ya da istismar şüphesinde, gizlilik ve müdahale arasında denge kuru-larak öncelik her zaman çocuğun güvenliği ve korunmasıdır.

Aile Yanında veya Kurum Bakımı: Bir çocuğun biyolojik ailesinde kalıp kalmaması, koruyucu aileye ya da kurum bakımına yerleştirilmesi kararlarında üstün yarar kriteri temel belirleyicidir.

Adli Süreçlerde: Boşanma, velayet, evlat edinme, ceza adaleti gibi hukuki süreçlerde çocuğun fiziksel güvenliği, duygusal ihtiyaçları ve gelişimi temel ölçüt olarak ele alınır.

Eğitim Alanında: Çocuğun eğitim hakkının korunması için, ayrımcılıktan uzak, kapsayıcı ve nitelikli eğitim ortamlarının oluşturulması, üstün yarar ilkesinin doğrudan yansımasıdır.

Göç ve Sığınmacı Çocuklar: Sınır dışı, yerleştirme ve entegrasyon kararlarında çocuğun menşe ülkesindeki riskler ve mevcut ortamda sağlanacak haklar üstün yarara göre tartılmalıdır.

4) İlkenin Belirlenmesinde Kullanılan Kriterler

Çocuğun Yaşı ve Olgunluğu: Küçük yaşlardaki çocuklar için güvenlik ve bakım öncelikli iken, daha büyük çocuklar için katılım ve görüşlerin dikkate alınması ön plandadır.

Aile İlişkileri: Çocuğun ebeveynleri ve bakım verenleri ile bağları, güvenli bağlanma ilişkileri göz önünde bulundurulur.

Sağlık ve Güvenlik: Fiziksel ve ruhsal sağlık ile şiddetten korunma temel kriterlerdir.

Süreklilik ve İstikrar: Çocuğun yaşamında mümkün olduğunca sürekliliğin korunması, sık sık yer değiştirmemesi ya da istikrarsız bakım ortamlarında bulunmaması esastır.

Çocuğun Görüşü: Çocuğun olgunluk derecesine uygun olarak görüşlerinin alınması, karar süreçlerine katılımının sağlanması gerekir.

5) Ulusal Mevzuattaki Yeri

Çocuk Koruma Kanunu (5395 sayılı): Çocuğun korunması ve desteklenmesi ile ilgili tüm süreçlerde üstün yarar ilkesinin gözetileceğini düzenler.

Türk Medeni Kanunu: Velayet, evlat edinme, vesayet gibi konularda çocuğun üstün yararı esas alınır.

Sosyal Hizmetler Kanunu (2828 sayılı): Sosyal hizmet uygulamalarında öncelik çocuğun korunması, sağlıklı gelişimi ve refahıdır.

Eğitim ve Sağlık Mevzuatı: Eğitim ve sağlık hizmetlerinde çocuk merkezli düzenlemeler yapılırken üstün yarar ilkesi yönlendirici rol üstlenir.

6) Etik ve Mesleki Boyut

Sosyal Hizmet Etiği: Sosyal hizmet uzmanları için çocuğun üstün yararı, mesleki değerlerin merkezinde yer alır; gizlilik, özerklik ve koruma arasında denge kurarken en güçlü rehberdir.

Çatışma Durumları: Bazen ailenin çıkarı ile çocuğun çıkarı çatışabilir; örneğin, çocuğun eğitimine devam etmesi ile ailenin ekonomik katkı beklentisi arasında tercih yapılırken üstün yarar ölçütü belirleyici olur.

Profesyonel Sorumluluk: Uzman, kararlarını gerekçelendirmek ve belgelendirmek zorundadır; bu, hem etik hesap verebilirlik hem de çocuğun haklarının şeffaf şekilde korunması için önemlidir.

7) Güncel Tartışmalar ve Uygulamadaki Güçlükler

Belirsizlik ve Yorum Farklılıkları: Üstün yararın somut olaylarda nasıl belirleneceği her zaman net değildir; bu nedenle farklı kurumlar arasında uygulama farklılıkları görülebilir.

Kültürel Faktörler: Farklı toplumlarda çocuk yetiştirme anlayışları farklıdır; bu durum üstün yararın tanımlanmasını zorlaştırabilir.

Kaynak Yetersizliği: Çocuğun üstün yararını sağlamak için gerekli sosyal hizmet, psikososyal destek ve ekonomik kaynakların sınırlı olması, uygulamada en büyük engellerden biridir.

Çocuk Katılımının Sınırları: Çocuğun görüşü her zaman dikkate alınsa da, özellikle küçük yaş gruplarında karar vericilerin çocuk adına yorum yapması gerekir; bu da sübjektifliğe yol açabilir.

Ulusal Çocuk Koruma Mevzuatı

1) Genel Çerçeve

- Türkiye’de çocukların korunması ve haklarının güvence altına alınması, ulusal hukuk düzeninde çok sayıda kanun, yönetmelik ve düzenleyici çerçeveye sağlanmaktadır.
- Bu mevzuatın temel amacı, çocukların fiziksel, ruhsal, duygusal ve sosyal gelişimlerini güvenceye almak, risklere karşı korumak ve hak temelli bir sosyal hizmet sistemi kurmaktır.
- Ulusal çocuk koruma mevzuatı, yalnızca korunma altındaki çocukları değil, tüm çocukları kapsayan hak temelli bir yaklaşımı esas alır.

2) Anayasal Dayanak

- 1982 Anayasası çocukların korunması açısından **en üst** düzey hukuki temeli oluşturur:
 - » **Madde 41:** Aile, toplumun temeli olup devlet, ailenin korunması ve çocukların bakımı için gerekli tedbirleri alır.
 - » **Madde 42:** Kimse eğitim ve öğrenim hakkından yoksun bırakılamaz; devlet çocukların eğitim hakkını güvence altına alır.
 - » **Madde 50:** Çocukların çalışma hayatına katılmaları, yaşlarına uygun işlerde sınırlandırılmıştır.
 - » **Madde 61:** Devlet, korunmaya muhtaç çocukları topluma kazandırmak için özel tedbirler alır.

3) Çocuk Koruma Kanunu (5395 sayılı)

- Çocukların korunmasına ilişkin en temel özel düzenlemedir ve çocuk adalet sistemiyle entegre çalışır.
- Amaç: Korunma ihtiyacı olan veya suça sürüklenen çocukların korunması, haklarının gözetilmesi ve yeniden topluma kazandırılması.
- Koruyucu ve destekleyici tedbirler: Eğitim, sağlık, danışmanlık, bakım ve barınma tedbirleri ile çocukların bütünsel gelişimi sağlanır.
- Çocuk Mahkemeleri: Çocuklarla ilgili davaların özel ihtisaslaşmış mahkemelerce görülmesi düzenlenir.
- Sosyal Hizmet Uzmanlarının Rolü: Mahkemelere sosyal inceleme raporu sunmak, tedbirlerin uygulanmasını takip etmek ve çocuğun üstün yararına uygun öneriler geliştirmek.

4) Sosyal Hizmetler Kanunu (2828 sayılı)

- Sosyal hizmetlerin temel çerçevesini belirler; çocuk, yaşlı, engelli ve korunmaya muhtaç bireylerin devlet güvencesi altında olduğunu belirtir.
- Çocuk Yuvaları ve Yetiştirme Yurtları: Devletin koruma altındaki çocuklara sunduğu kurumsal bakım hizmetlerinin yasal zeminini oluşturur.
- Aile Yanında Destek: Korunmaya muhtaç çocuğun kurum yerine ailesi yanında desteklenmesi esastır.
- Denetim ve Rehberlik: Sosyal hizmetlerin planlanması, uygulanması ve denetlenmesi için kamu otoritesine görev yükler.

5) Türk Medeni Kanunu (4721 sayılı)

- Çocuğun aile içindeki statüsü, velayet hakkı, evlat edinme, vesayet ve nafaka düzenlemelerini içerir.
- Velayet: Çocuğun bakımı, eğitimi, korunması ve temsilinde ebeveynlerin hak ve sorumluluklarını düzenler.
- Evlat Edinme: Çocuğun üstün yararı gözetilerek, uygun koşullarda evlat edinmeye izin verir.
- Vesayet: Velayet altında olmayan çocuklar için yasal temsil ve koruma sistemini öngörür.

6) Türk Ceza Kanunu (5237 sayılı)

- Çocukların istismarı, ihmali, şiddeti ve sömürüsü ile ilgili düzenlemeleri içerir.
- Çocukların Cinsel İstismarı (md. 103): Çocuğa yönelik cinsel davranışlar suç olarak düzenlenir.
- Çocukların Fuhşa Sürüklenmesi (md. 227): Çocukların cinsel sömürüye maruz bırakılması ağır şekilde cezalandırılır.
- Çocukların Çalıştırılması: Zorla çalıştırma, dilendirme ve ekonomik sömürü yasaklanmıştır.
- Ağırlaştırıcı Sebep: Suçun çocuklara karşı işlenmesi cezanın artırılmasını gerektirir.

7) Çocuk Haklarının Korunmasına Yönelik Diğer Mevzuatlar

Milli Eğitim Temel Kanunu (1739 sayılı): Çocukların eğitim hakkı, fırsat eşitliği ve okul güvenliği bu kanunla düzenlenmiştir.

İş Kanunu (4857 sayılı): Çocuk işçiliği yasaklanmış, belirli yaşın altındaki çocukların çalıştırılması kesin biçimde önlenmiştir.

Sağlık Mevzuatı: Çocukların temel sağlık hizmetlerine erişimi ve aşı programları düzenlenmiştir.

Çocuk Haklarının Kullanılmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi'nin onaylanması: Türkiye, uluslararası çerçevede de çocukların haklarını güvence altına almıştır.

8) Kurumsal Mekanizmalar ve Uygulama Yapıları

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı: Çocuk koruma politikalarının yürütülmesi, sosyal hizmet kuruluşlarının işletilmesi ve denetlenmesi.

Çocuk İzlem Merkezleri (ÇİM): İstismar mağduru çocukların adli ve psikososyal süreçlerde korunması amacıyla kurulmuş merkezler.

Çocuk Hakları İzleme ve Değerlendirme Kurulları: Çocuk haklarının izlenmesi, raporlanması ve politika önerilerinin geliştirilmesi için kurulmuş mekanizmalar.

Belediyeler: Çocuk dostu şehir projeleri, oyun alanları, kültürel ve sportif faaliyetler yoluyla çocuk korumada tamamlayıcı rol oynar.

9) Uygulamadaki Sorunlar ve Eleştirel Değerlendirme

Kaynak Yetersizliği: Sosyal hizmet kuruluşlarının personel ve finansman yetersizliği çocuk koruma sisteminin etkinliğini azaltmaktadır.

Kurumsal Bakımın Ağırlığı: Aile temelli bakımın geliştirilmesine rağmen kurum bakımı hâlâ yaygın bir yöntemdir.

Çocuk İşçiliği: Mevzuat yasaklamasına rağmen özellikle kayıt dışı sektörlerde çocuk işçiliği devam etmektedir.

Çocuğun Katılımı: Hukuki süreçlerde çocuğun görüşünün alınması ilkesi tam anlamıyla hayata geçirilememektedir.

Kurumsal ve Toplumsal Koruma Mekanizmaları

1) Genel Çerçeve

- Çocuk hakları ve çocuk koruma sistemleri, yalnızca yasal düzenlemelerle değil; aynı zamanda kurumsal yapılanmalar ve toplumsal destek mekanizmalarıyla hayata geçirilir.
- Kurumsal mekanizmalar, devletin sorumluluğu altında çalışan resmi kurumları ifade ederken; toplumsal mekanizmalar, sivil toplum kuruluşları, yerel yönetimler ve toplum temelli girişimler aracılığıyla işler.
- Her iki mekanizma da çocuğun üstün yararı ilkesini temel alarak, risk altındaki çocukların korunmasını ve tüm çocukların sağlıklı gelişimini desteklemeyi amaçlar.

2) Kurumsal Koruma Mekanizmaları

a) Merkezi Yönetim ve Bakanlıklar

- Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı: Çocuk koruma politikalarının merkez kurumudur; korunmaya muhtaç çocukların bakım, danışmanlık, rehabilitasyon ve destek hizmetlerini yürütür.
- Milli Eğitim Bakanlığı: Çocukların eğitim hakkını güvence altına alır, rehberlik ve psikolojik danışma hizmetleriyle koruma işlevini destekler.
- Sağlık Bakanlığı: Çocukların sağlık hizmetlerine erişimini, aşılama programlarını ve çocuk izlem merkezlerini koordine eder.
- Adalet Bakanlığı: Çocuk mahkemeleri, çocuk ağır ceza mahkemeleri ve denetimli serbestlik hizmetleri aracılığıyla çocukların adalet sistemiyle ilişkisini düzenler.

b) Yargı Mekanizmaları

- Çocuk Mahkemeleri (5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu): Suça sürüklenen ve korunma ihtiyacı olan çocuklarla ilgili davaları özel ihtisaslaşmış mahkemeler görür.
- Çocuk Ağır Ceza Mahkemeleri: Daha ciddi suçlara karışmış çocukların davaları için uzmanlaşmış mahkemeler.
- Aile Mahkemeleri: Boşanma, velayet, nafaka gibi çocukları doğrudan etkileyen konularda karar verirken çocuğun üstün yararını gözetir.

c) Çocuk İzlem Merkezleri (ÇİM)

- Cinsel istismar veya ağır şiddet mağduru çocuklara tek bir merkezde adli, tıbbi ve psikososyal hizmet sunarak çocukların ikincil travma yaşamasını önler.
- Uzman personelin koordineli çalışmasını sağlar.

d) Sosyal Hizmet Kuruluşları

- Çocuk evleri, çocuk yuvaları, koruyucu aile birimleri ve sevgi evleri gibi kurumlar, korunmaya muhtaç çocuklara güvenli yaşam alanı sunar.
- Kurum bakımına alternatif olarak aile yanında destek modelleri geliştirilir.

e) Kolluk Kuvvetleri ve Çocuk Şube Müdürlükleri

- Çocukların suça sürüklenmesi, kaybolması ya da mağdur olması halinde devreye girer.
- Çocuklara yönelik gözaltı, sorgulama ve koruma süreçlerinin çocuk dostu yöntemlerle yürütülmesini sağlar.

3) Toplumsal Koruma Mekanizmaları

a) Aile ve Yakın Çevre

- Çocuğun korunmasında ilk sorumluluk aileye aittir.
- Aile içi şiddet, ihmal ve istismar vakalarında erken farkındalık ve bildirim, koruma zincirinin en önemli halkasıdır.

b) Yerel Yönetimler

- Belediyeler, çocuk dostu şehir projeleri geliştirerek park, oyun alanı, kreş, çocuk kültür merkezleri gibi hizmetler sunar.
- Sosyal yardım mekanizmalarıyla yoksul ailelerin çocuklarının korunmasına katkı sağlar.

c) Sivil Toplum Kuruluşları (STK'lar)

- Çocuk haklarının korunması, çocuk işçiliğinin önlenmesi, eğitim ve sağlık alanında destek sağlanması gibi alanlarda faaliyet yürütür.
- Çocuk hakları izleme raporları hazırlayarak kamuoyunda farkındalık oluşturur.
- UNICEF, Save the Children gibi uluslararası kuruluşların yanı sıra Türkiye'de TEGV, TİHV, Çocuk Vakfı gibi STK'lar örnek verilebilir.

d) Toplum Temelli Programlar

- Mahalle düzeyinde sosyal destek merkezleri, çocuk kulüpleri ve gençlik merkezleri aracılığıyla çocukların güvenli sosyal çevrelerde gelişimleri desteklenir.
- Risk altındaki çocuklar için sosyal hizmet uzmanlarının yürüttüğü ev ziyaretleri ve saha çalışmaları, toplumsal korumanın önemli bir parçasıdır.

e) Medya ve Kamuoyu

- Çocuk haklarının korunması için medyanın bilinçli yayın yapması, istismar vakalarında çocukların kimliklerini gizlemesi toplumsal sorumluluk kapsamındadır.
- Kamuoyu duyarlılığı, çocuk hakları ihlallerinde hızlı refleks gösterilmesini sağlar.

4) Koruma Mekanizmalarının İşlevleri

Erken Uyarı: Risklerin erken fark edilmesini sağlar (örneğin öğretmenlerin ihmal belirtilerini bildirmesi).

Müdahale: İhmal, istismar, şiddet ya da yoksulluk durumlarında hızlı ve etkin müdahale edilmesi.

Rehabilitasyon: Travma yaşayan çocukların psikososyal destekle yeniden topluma kazandırılması.

Hak Savunuculuğu: Çocukların sesi olamayan durumlarda kurumların ve STK'ların savunuculuk rolü üstlenmesi.

Politika Üretimi: Çocukların ihtiyaçlarını göz önüne alan yerel ve ulusal politikaların geliştirilmesine katkı sunulması.

5) Güçlü ve Zayıf Yönler

Güçlü Yönler: Geniş yasal dayanak, uluslararası sözleşmelere taraf olunması, çocuk mahkemeleri ve ÇİM gibi uzmanlaşmış kurumların kurulması.

Zayıf Yönler: Personel yetersizliği, kurumlar arası koordinasyon eksiklikleri, toplumsal farkındalığın düşük olması ve aile temelli bakımın yeterince yaygınlaştırılamaması.

RİSK ALTINDAKİ ÇOCUKLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

Risk Faktörleri (Yoksulluk, İhmal, Şiddet)

1) Kavramsal Çerçeve

- Risk altındaki çocuk, gelişimini ve haklarını olumsuz etkileme ihtimali yüksek sosyal, ekonomik, psikolojik ya da çevresel faktörlere maruz kalan çocuk olarak tanımlanır.
- Bu çocukların korunması için öncelikle risk faktörlerinin doğru tanımlanması, sistematik biçimde değerlendirilmesi ve buna uygun müdahale planlarının geliştirilmesi gerekir.
- Risk faktörleri genellikle birbiriyle bağlantılıdır; örneğin yoksulluk, ihmali ve şiddeti artırabilir; ihmal edilen çocuk şiddete daha açık hale gelebilir.

2) Yoksulluk ve Çocuğun Hakları Üzerindeki Etkisi

Temel Gereksinimlerin Karşılanmaması: Yoksulluk, beslenme, barınma, sağlık ve eğitim gibi temel hakların ihlali ile doğrudan ilişkilidir.

Eğitime Erişim Sorunları: Maddi imkânsızlık nedeniyle çocukların okula devamı aksayabilir; özellikle kız çocukları eğitimden erken koparılabilir.

Çocuk İşçiliği: Aile gelirine katkı zorunluluğu, çocukların çalıştırılmasına ve erken yaşta sorumluluk üstlenmesine neden olur.

Psikososyal Etkiler: Yoksul çocuklarda özgüven sorunları, sosyal dışlanma ve akran zorbalığına maruz kalma riski artar.

Kısır Döngü: Yoksulluk, eğitimsizlik ve çocuk işçiliği kısır döngüsü nesiller boyu devam ederek yapısal eşitsizlikleri yeniden üretir.

3) İhmal Faktörü

Tanım: Çocuğun fiziksel, duygusal, bilişsel ya da sosyal ihtiyaçlarının ebeveyn veya bakım verenler tarafından yeterince karşılanmaması.

Fiziksel İhmal: Yeterli beslenme, barınma, sağlık hizmeti sağlanmaması.

Eğitimsel İhmal: Çocuğun okula gönderilmemesi, ders başarısının takip edilmemesi.

Duygusal İhmal: Sevgi, ilgi, güven ortamı sunulmaması; çocuğun duygusal ihtiyaçlarının göz ardı edilmesi.

Sağlık İhmali: Hastalık ya da engellilik durumlarında çocuğun gerekli tedavi ve bakımı görmemesi.

Sonuçları: İhmal edilen çocuklarda gelişimsel gecikmeler, davranış sorunları, bağlanma problemleri ve ilerleyen yaşlarda riskli davranışlara yönelme sıklıkla gözlemlenir.

7) Sosyal Hizmet Perspektifinde Erken Uyarı Göstergelerinin İşlevi

Risk Tespiti: Sosyal hizmet uzmanları, öğretmenler ve sağlık çalışanları bu belirtileri ilk fark eden profesyonellerdir.

Bildirim Yükümlülüğü: Çocuğun ihmal ya da istismara maruz kaldığından şüphelenildiğinde kolluk kuvvetlerine, savcılığa veya sosyal hizmet kurumlarına bildirim zorunludur.

Vaka Yönetimine Başlama: Göstergeler tespit edildiğinde, çocuğun bireysel ihtiyaçlarına göre müdahale planı hazırlanır.

Önleyici Sosyal Hizmet: Göstergeler erken fark edilirse, çocuğun zarar görmesi engellenebilir ve aileye destek programları uygulanabilir.

8) Zorluklar ve Sınırlılıklar

Yanıtıcı Belirtiler: Bazı davranışsal ya da fiziksel göstergeler farklı nedenlerden de kaynaklanabilir; yanlış değerlendirme riskine dikkat edilmelidir.

Kültürel Farklılıklar: Bazı toplumlarda disiplin yöntemleri ya da davranış biçimleri, ihmal veya şiddet olarak görülmeyebilir; bu durum değerlendirmeyi zorlaştırır.

Kurumlar Arası Eşgüdüm Eksikliği: Eğitim, sağlık, sosyal hizmet ve adalet kurumları arasında iletişim kopuklukları erken müdahaleyi geciktirebilir.

Değerlendirme Araçları

1) Kavramsal Çerçeve

Tanım: Değerlendirme araçları, risk altındaki çocukların durumunu sistematik, nesnel ve bütüncül biçimde analiz etmek, ihtiyaçlarını belirlemek ve uygun müdahale planlarını geliştirmek için kullanılan yöntem, teknik ve formları kapsar.

Amaç: Çocuğun fiziksel, duygusal, sosyal ve bilişsel gelişimini bütüncül bir şekilde incelemek, risk düzeyini saptamak, güçlü yönlerini ortaya çıkarmak ve hangi sosyal hizmet müdahalelerine ihtiyaç duyulduğunu belirlemektir.

Önemi: Doğru ve güvenilir değerlendirme yapılmazsa, çocuk ya gereksiz yere koruma altına alınabilir ya da tam tersi, ihmal ve istismar riski altında korunmasız bırakılabilir.

c) Psikometrik ve Klinik Testler

- Zeka ve Gelişim Testleri (WISC-IV, Denver Gelişim Tarama Testi): Çocuğun bilişsel ve gelişimsel düzeyi ölçülür.
- Travma ve Depresyon Ölçekleri (Çocuklar için Travma Sonrası Stres Belirtileri Ölçeği vb.): Çocuğun ruhsal durumu ve travma düzeyi değerlendirilir.
- Davranış Değerlendirme Ölçekleri: Çocuğun içe kapanma, saldırganlık, dikkat eksikliği gibi davranışsal sorunları belirlenir.

d) Risk Değerlendirme Araçları

- Check-List ve Gözlem Formları: İhmal, istismar ve şiddet riskine işaret eden erken uyarı göstergelerinin sistematik olarak kaydedilmesini sağlar.
- Risk Matrisi: Çocuğun maruz kaldığı riskin sıklığını, şiddetini ve olası sonuçlarını derecelendirerek öncelikli müdahale alanlarını belirler.

e) Çok Disiplinli Değerlendirme Kurulları

- Sosyal hizmet uzmanı, psikolog, öğretmen, hekim, hukukçu gibi farklı mesleklerden profesyoneller bir araya gelerek çocuğun durumunu birlikte değerlendirir.
- Bu yaklaşım, tek bir meslek bakış açısının yetersiz kaldığı durumlarda bütüncül kararların alınmasını kolaylaştırır.

3) Değerlendirme Sürecinde Kullanılan Ölçütler

Çocuğun Yaşam Koşulları: Barınma, beslenme, sağlık hizmetlerine erişim.

Aile İlişkileri: Ebeveyn-çocuk bağı, aile içi iletişim, şiddet ve ihmal düzeyi.

Eğitim Durumu: Okula devam, başarı düzeyi, öğretmen gözlemleri.

Psikososyal Gelişim: Özgüven, sosyal ilişkiler, duygusal denge.

Risk ve Güvenlik: Çocuğun şiddete, ihmale, istismara veya diğer risklere maruz kalma olasılığı.

Çocuğun Görüşü: Katılım hakkı gereği, çocuğun düşünce ve tercihlerine önem verilmesi.

4) Ulusal Mevzuatta Değerlendirme Araçları

Çocuk Koruma Kanunu (5395): Mahkemelerin, çocuğun durumunu anlamak için sosyal inceleme raporu almasını zorunlu kılar.

Sosyal Hizmetler Kanunu (2828): Korunmaya muhtaç çocuklara yönelik bakım ve destek hizmetlerinde sosyal inceleme ve raporlama esas alınır.

Adalet Bakanlığı Yönetmelikleri: Çocuk mahkemelerinde uzmanlar tarafından düzenlenecek raporların usulünü belirler.

Milli Eğitim Bakanlığı Rehberlik Hizmetleri Yönetmeliği: Okullarda risk altındaki çocukların tespiti için psikolojik danışmanlık ve rehberlik araçlarının kullanımı öngörür.

5) Sosyal Hizmet Uygulamalarında Önemi

Doğru Müdahale: Riskin türüne göre uygun çözüm geliştirilmesine (örneğin, ekonomik destek, psikolojik danışmanlık, kurum bakımına yönlendirme) yardımcı olur.

Etik Hesap Verebilirlik: Uzmanın aldığı kararların dayanağını somut verilerle ortaya koymasını sağlar.

Kurumsal İşbirliği: Eğitim, sağlık ve adalet sistemleri arasında ortak bir dil oluşturur.

Sürekli İzleme: Değerlendirme sadece ilk aşamada değil, müdahale süreci boyunca düzenli aralıklarla yapılmalıdır.

6) Karşılaşılan Güçlükler

Standart Eksikliği: Tüm kurumlarda aynı değerlendirme araçlarının kullanılmaması tutarsızlığa yol açar.

Kaynak Sorunları: Personel yetersizliği, vaka yoğunluğu ve zaman kısıtları değerlendirme kalitesini düşürebilir.

Kültürel Faktörler: Bazı davranışların risk mi yoksa kültürel norm mu olduğu konusunda yorum farklılıkları olabilir.

Çocuğun Katılımı: Çocuğun görüşlerini almak her zaman kolay olmayabilir; özellikle küçük yaş gruplarında ifade güçlükleri yaşanır.

2) Müdahale Planının Temel İlkeleri

Çocuğun Üstün Yararı: Planın merkezinde her zaman çocuğun güvenliği, sağlığı ve gelişimi yer alır.

Katılımcılık: Çocuğun kendi görüşlerinin alınması, aile ve bakım verenlerin sürece dahil edilmesi gerekir.

Bütüncülük: Fiziksel, duygusal, eğitimsel, sosyal ve kültürel boyutların tümü dikkate alınmalıdır.

Esneklik: Plan, değişen koşullara göre güncellenebilmeli ve yeni ihtiyaçlara uyarlanabilmelidir.

Disiplinlerarası İşbirliği: Sosyal hizmet, psikoloji, hukuk, sağlık ve eğitim gibi farklı meslek grupları birlikte çalışmalıdır.

